

میان رشته پژوهی: پارادایم، خاستگاه و دست آوردهای تربیتی

معصومه صمدی^۱

بیان مساله

میان رشته پژوهی به عنوان یک حوزه پژوهشی در واکنش به، کاستی های تفکر رشته‌ای یا قسمت بندی^۲ دانش، شکاف میان پژوهش و تصمیم گیری در امور زندگی اجتماعی، مشابهت- های موجود در قلمرو دانش، نفی پروژه های آرمان خواهانه و هر گونه سلطه ایدئولوژیک مطرح شد (زوستاک^۳، 2007). هدف اساسی این حوزه از پژوهش "در هم تنیدگی"، "دگر اندیشی" و "تفکر نقاد" است (کلین و نیوول^۴، 1996). در هم تنیده سازی نیازمند "ژرف کاوی نقادانه" است (زوستاک^۵، 2007، رامادیر، 2004). بین رشته پژوهی تلفیق دو یا چند رشته دانشگاهی برای حل یک مساله علمی است که در دوران رواج تخصص گرایی و در عصری که بین متخصصان رشته‌های مختلف فاصله افتاده بود مطرح شد. بین رشته پژوهی نگاهی وحدت گرایانه به دانش بشری دارد و درصدد ایجاد ارتباط منطقی بین علوم و پاسخگویی به سوال هایی است که رشته‌های تخصصی به تنهایی نمی تواند جوابی کامل برای آن ها بیابند. این رویکرد پس از آسیب شناسی تخصص گرایی محض و آشکار شدن پیامدهای منفی آن در دهه های اخیر، اهمیت خاصی یافته و در مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی جهان مورد توجه قرار گرفته است بین رشته پژوهی تنها همنشینی و همکاری مکانیکی دو یا چند رشته نیست بلکه رویکرد پیوندی و تعاملی رشته های گوناگون علوم با یکدیگر و همگاری تنگاتنگ آن ها با هم در یک بستر دبالوگی و دیالکتیکی است. بر اساس این تلقی بین رشته پژوهی همیشه بوده است.

msamadi81@yahoo.com

² - Compartmentalization

³ -Szostak

⁴ - Klein & Newelle

⁵ -Szostak

¹ - عضو هیات علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
 روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

سوال پژوهش

پارادایم حاکم بر پژوهش‌های میان‌رشته‌ای چیست؟

خاستگاه پژوهش‌های میان‌رشته‌ای چیست؟

پیامدهای تربیتی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای چیست؟

روش

برای پاسخ به سوالات فوق‌الذکر از روش "تحلیلی" استفاده شد. به اعتقاد کومبیز و دانیل (1990)، روش تحلیلی در پی آن است که شرح واضح و کاملی از یک مفهوم و یا موضوع ارائه دهد. هدف پژوهش‌های تحلیلی فهم و شناخت مجموعه‌ای از مفاهیم، یا ساختارهای مفهومی است که بر حسب آن مقاصد را بیان و مسائلی را تدوین، تنظیم و حل نماید. بر این اساس در این پژوهش برای این که تصویر جامعی از پژوهش‌های بین‌رشته‌ای، پارادایم و پی‌آمدهای آن انجام شود از شیوه اسنادی نیز استفاده شده است.

یافته‌ها

بررسی داده‌های حاصله حاکی از آن است که پارادایم حاکم بر بین‌رشته‌پژوهی پارادایم "پیوند دهی" است. این حوزه از پژوهش بر کثرت‌گرایی روشمند مبتنی است. در واقع پارادایم پیونددهی نوعی کثرت‌گرایی روش‌شناختی در تحلیل یک مسأله است که بر تعامل اثر بخش گستره‌های مختلف علمی تأکید می‌ورزد به طوری که به شکل‌گیری نظام تازه‌ای از دانش منجر شود. از مفروضات "این پارادایم" تعهد به آموزه "وحدت علوم" است. این حوزه از پژوهش به جای پارادایم گسستن، فروکاستن و تک‌بعدی‌سازی، پارادایم "پیوند دهی" را اصل قرار می‌دهد، پارادایمی که متمایز کردن بدون گسستن و پیوند دادن بدون این‌همانی کردن را ممکن می‌سازد. این پارادایم اصل "یگانه‌بسیارگانه" یا "وحدت در کثرت" را در خود دارد که از وحدت و یگانگی انتزاع شده از بالا (کلیت‌گرایی) و از پایین (فروکاستن‌گرایی) می‌گریزد. این پارادایم وحدت‌گرایانه است که در آن پژوهشگر به فهمی کاملتر و شناختی جامع‌تر از پدیده مورد مطالعه دست می‌یابد و مرزهای سنتی میان‌رشته‌های علمی را در می‌نوردد. روزبر

¹(2004) یادآور شد محقق میان رشته پژوه برای رو یارویی با رشته‌ها (بر مبنای منطق چند رشته‌ای) و حل مناقشات، ایجاد وحدت و یکپارچگی لازم است انعطاف پذیر یا از سعه صدر برخوردار باشد، از زبان مشترک برخوردار و به بافت یا زمینه اجتماعی و فرهنگی توجه لازم داشته باشد و بداند معنا "همان قدر که از متن ریشه می‌گیرد از" بافت" یا "زمینه اجتماعی و فرهنگی" تاثیر می‌پذیرد.

در پاسخ به این سوال که خاستگاه مطالعات میان رشته پژوهی چیست؟ بررسی‌ها نشان داده‌اند که خاستگاه این حوزه از پژوهش دو نیاز بنیادی است که عبارتند از: 1- نیاز به حل مساله‌هایی که رشته‌های علمی در محیط‌های دانشگاهی نتوانستند پاسخ و راه حل‌هایی مناسب برای آن‌ها پیدا کنند. 2- نیاز به وحدت بخشی به دانش در عصر تخصص‌گرایی و شکاف ارتباطی بین متخصصان رشته‌ها (هاشمیان، ناهید، منهج (1386)، پورتر²، 2006، استین³، 2007). خاستگاه میان رشته پژوهی، صرف نظر از مجادلات نظری و فلسفی علم و معرفت‌شناسانه در واقعیات عینی هم ریشه داشته است. اولاً مواجهه دانشمندان با این واقعیت عینی الهام بخش آنان برای توجه به چنین مطالعاتی، به ویژه دو رشته‌ای بوده است. ثانیاً ناکامی آنان در حل معضلات تو در تو و پیچیده به ناچار آنان را به سوی تعاملات رشته‌ای پرتاب کرده است. بررسی‌های پژوهشگران بین رشته‌ای از قبیل موران⁴ (2001)، رامادیر⁵ (2004)، نشان دادند که پژوهش‌های بین رشته‌ای مرزهای دانش را باز و امکان‌نگریستن چند ساحتی به انسان و جامعه واقعی را موجب می‌شود، زوایای دید پژوهشگران نسبت به جنبه‌های مختلف پدیده گسترش می‌دهد. تفکر انتقادی به پژوهشگران را تزریق و توجه آنان را به رشته‌های همجوار جلب و آن‌ها را در برخورد بهینه با حجم انبوه اطلاعات کم مصرف یا بی مصرف و غیر مرتبط یاری می‌دهد، علاوه بر این امکان استخراج قواعد کلی تر و فرا رشته‌ای را مهیا نموده و آنان را از یک جنبه‌نگری و تک بعدی دیدن پدیده‌ها می‌رهاند.

¹ - Resweber

² -Porter

³ -Stein

⁴ -Moran

⁵ -Ramadier

در حوزه تعلیم و تربیت، میان رشته پژوهی از دستاوردهای تربیتی برخوردار است. از جمله دستاوردهای تربیتی این نوع پژوهش این است که نظام تعلیم و تربیت را در جهت اهداف عملی سازمان دهی می‌کند به بیان دیگر می‌توان گفت با کمک میان رشته پژوهی می‌توان اهداف نظام تعلیم و تربیت را جامه عمل پوشید و در جهت رشد مهارت تحلیلی در یادگیرندگان بر آمد میان رشته پژوهی به عنوان یک حوزه پژوهشی فیلسوف استنتاجی را از یک سو به استفاده از مباحث روان‌شناسی در تعلیم و تربیت بالاخص در تعیین اهداف و محتوای تربیتی یاری می‌دهد و از سوی دیگر فلسفه تعلیم و تربیت را با طرح مباحث انسان‌شناسی، هستی‌شناسی و روان‌شناسی در تبیین رفتار و ماهیت حیات انسان کمک می‌کند. علاوه بر این، این نوع پژوهش به جای پرداختن به مباحث خرد و طرح یک یا چند نظریه یا روش، چگونگی کلنجار رفتن با مجموعه‌ای از نظریه‌ها را در اختیار پژوهشگران تربیتی قرار می‌دهد و زمینه‌های لازم برای شکوفایی استعدادها و قابلیت‌های قردی یادگیرندگان را فراهم آورده و به آنان چگونگی فکر کردن، تصمیم‌گیری، سازماندهی، افکار تجزیه و تحلیل، ترکیب و ارزشیابی را آموخته و ارتباط برقرار کردن میان دانسته‌ها و آموخته‌های خود با زندگی واقعی بیرون از کلاس را امکان‌پذیر می‌نماید.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به عواملی از قبیل رشد سریع دانش در عصر جدید و حجم زیاد مطالب، انجام پژوهش‌های بین رشته‌ای یک ضرورت است. در اوضاع کنونی متخصص هر رشته باید حداقل نگاهی هم به رشته‌های مرتبط داشته باشد از این رو تشکیل گروهی از متخصصان در موضوعات چند وجهی با بهره‌گیری از صاحب نظران و بررسی موضوع‌های مختلف و نهایتاً ارائه تبیین ترکیبی جدید از هر موضوع لازم به نظر می‌رسد. لازم به ذکر است که مهارت‌های میان رشته‌ای توانایی‌هایی نیستند که در کوتاه مدت حاصل شود. از این رو لازم است چنین توانایی‌هایی در طی تحصیلات دانشگاهی و با تجربه و تمرین به دست آید. ضروری است دانشگاه‌ها با تشویق، سرمایه‌گذاری و صرف وقت زمینه انجام انواع فعالیت‌های بین رشته‌ای را فراهم نمایند و چنین

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

فرصت‌هایی در برنامه‌های درسی و فعالیت‌های فوق برنامه در مقاطع مختلف تحصیلی گنجانده شود. البته نقطه اوج این فعالیت‌ها، پرورش تفکر بین رشته‌ای است. پژوهش‌های میان رشته‌ای از جنبه‌های گوناگون برای گسترش بدنه علم با ارزش است. انجام پژوهش‌های میان رشته‌ای، خلاقیت و نوآوری را در ابعاد مختلف به همراه دارد. نهایتاً این که پژوهش‌های میان رشته‌ای یک از زمینه‌های خوب گسترش ارتباط بین دانشگاه و جامعه است.

واژگان کلیدی: بین رشته‌پژوهی، پارادایم، پیامد

منابع

- 1- هاشمیان، ناهید و محمد باقر قرمنهاج (1386) میان رشته‌ها، تعاریف و ضرورت‌ها، رهیافت شماره 20.
- 2- رهادوست، بهار (1382). رویکرد بین رشته‌ای و مطالعات ادبی، زیبا شناخت، شماره نهم.
- 3- Klein, J & Newelle (1999), "Advancing interdisciplinary studies" in J.Gaff & Ratcliff et al. Handbook of the undergraduate. Sanfrancisco: Jossey Bass, PP. 393-395.
- 4- Resweber, J (2000). Interdisciplinary research. Thousand Oaks. Canada. sage.
- 5- Ramadier, T (2004) "Transdisciplinary and its challenges: The case of Urban studies". Futures. No. 36. Elsevier.
- 6- Szostak, R.(2007) How and why to teach interdisciplinary research & practice. Journal of research practice. Vol3. Issue 2. Canada: Au.
- 7- Moran, J (2001). Interdisciplinary: The New Critical Idiom. London. Routledge.